

Děti na vodítku

NADĚŽDA SIEGLOVÁ

Súčastou otvorenia Bienále ilustrácií Bratislava býva aj udelenie Plakety Ľudmily Podjavorinskej. Plaketa, symbolická zmenšenina „štvorlístka“ Ľudmily Podjavorinskej, ktorý sa ako pamätníkový monument nachádza v Bzinciach pod Javorinou, sa udeľuje tej medzinárodnej vydavateľskej inštitúcii či osobnosti, ktorá sa zaslúžila o vydávanie, resp. reflexiu slovenskej detskej literatúry. Pri príležitosti otvorenia jubilejného 20. ročníka BIB-u Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, týmto významným ocenením poctila doc. PhDr. Naděždu Siegllovú, CSc., vysokoškolskú učiteľku z Pedagogickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. Svoje rozhodnutie zdôvodnila tým, že Naděžda Siegllová patrí k tým osobnostiam českej literárnej vedy, ktoré sústavne sledovali a sledujú slovenskú detskú literatúru, zúčastňujú sa vzájomných kongresových podujatí a knižných projektov. V súčasnosti je i zásluhou novej laureátky Plakety Ľudmily Podjavorinskej, že odborná revue Ladění, ktorá vychádza práve v Brne na Pedagogickej fakulte Masarykovej univerzity, sústavne oboznamuje českú odbornú verejnosť so slovenskou detskou literatúrou, s jej súčasným stavom a problémami, budujúc tak pomyselné mosty medzi dvoma historicky blízкими kultúrami. V súvislosti s Naděždou Siegllovou je táto misia o to výnimočnejšia, že svoj úprimný vzťah k slovenskej literárnej kultúre prenáša na svojich poslucháčov, budúcich českých učiteľov, od ktorých zas bude v budúcnosti závisieť, či v minulosti vytvorené kultúrne mosty medzi dvoma blízкими národmi budú v budúcnosti chátrať alebo sa zveľaďovať.

Ondrej Sliacky

Výrazem uplatňování nároku na svobodné rozhodování a zároveň výrazem obtížnosti zvládat některé konfrontační situace se staly po roce 1989 úniky mladých lidí do „aktraktivitu“ zapomnění, uvolnění, barevnosti, do světa drog. Narkomanie jako negativní průvodce moderní společnosti v celosvětovém měřítku je již po několik desetiletí problémem medicínským, sociologickým, psychologickým. Její reflektování v literatuře vytváří prostor pro napětí mezi zobrazovaným a etickou normou a tím pro diskurz s následným společensky žádoucím vyústěním.¹

Pro konkretizaci literárního ztvárnění tématu dítě a droga lze jako východiska využít procesu dětské socializace se středem v psychických strukturách dozrávání s cílem podnítit formování vlastního hodnotového systému v komunitě teenagerů. Lze také jít cestou využití literárního kódu propojujícího formativní aspekty s estetickými s intencí komunikovat v poetologických strukturách s citově – hodnotovým vnímáním menšího dítěte. Smyslem obou strategií je vyvolat autorskou „akci“ společensky pozitivní „reakci“.

Preferenci fantazijnosti volil jako východisko pro způsob komunikace

s recipientem **Daniel Hevier** v knize *Krajina Agord* (2001), informativně faktografická fikce tvoří základ druhého dílu trilogie **Ivony Březinové** *Holky na vodítku* nazvaného *Jmenuji se Alice* (2002). Kód pro dešifrování obou děl nabízejí v podstatě už jejich tituly: první název napovídá, že svět uvnitř vyprávění nebude idylicky poetický, „holka“ jménem Alice v titulu avizuje příběhovou explicitnost. Oba názvy pak lákají čtenáře ke vstupu: říše, to přece nemůže být obyčejný svět a titulní dívčí postava slibuje vhled do autenticky zažitého rozměru současného světa dospívajících.

Hevierova „krajina“ se zrodila ze snu, kniha je komponovaná jako pohádka, v níž motiv cesty cyklicky míří od počátku k počátku. Pohádkově se cesta odvíjí od prostoru „doma“, kde je sice bezpečno, leč trochu nudno („Jednou v podvečer, když se už na světě ne-

dalo nic dělat“), poté fiktivně reálná postava získává impuls k zahájení výpravy, od níž očekává únik z jednotvárnosti (očekávání určitého druhu zisku, potěšení nebo výrazné změny životních zvyklostí je příslušnému žánru vlastní), cesta sama pak nepostrádá pohádkově stavěné kolize (únik z říše zla se nedaří), peripetie (souputník Říši Agord by „*Chtěl umět říct ANO, NE*“), konkrétnost v líčení boje dobra a zla („Xaxon a Xexon se jmenovali divocí psi, kteří střežili východ z Říše AGORD.“) a etické jádro knihy disponuje symbolikou, jejíž poselství je i dětskému čtenáři záhy srozumitelné: stačí rozluštit klíčová slova Agord, Oldimám, Relíd, Letišukop...

Nadčasovost poselství v rozporu s pohádkou Hevier ovšem umně zaktualizoval (droga je bezesporu tematizovaným zlem současnosti), také ve tvarování fantazijních epizod se od

Peter Čačko a Ján Uličiansky odovzdávajú Plaketu Ludmily Podjavorinskej Naděžde Sieglovej

polnídkového schématu odchýlil přinejmenším stavbou dvourovinového světa s vždy vlastním „vchodem“, navíc ne vždy reálně uchopitelným. Nepohádkově se vyvíjí i hlavní postava knihy, přecházející z žánrově předpokládané pozice postavy-definice do pozice postavy-hypotézy. Lucinka Halucinka totiž mění svou identitu: po určité době váhání a podlehnutí přestává „slyšet“ na lákání fantazijně chimérických postav, předmětů, představ. Svou archetypální podstatu aktivně proměňuje a sama určuje své životní směřování: na konci cesty už hrdinka „věděla, že se do Říše AGORD nikdy nevrátí“.

Strukturní podoba Hevierovy knihy je realizací jedné z možností, již se současná literatura pro děti a mládež pluralizuje, tentokrát ve směru efektnosti, již skýtá žánr fantasy. Noetický postoj k životu umělecky vyjádřený poetologickými prostředky fantazijního žánru reflektuje kontrast chaosu, který provází současné postmoderní životní i literární projevy. Šokující je sama existence narkomanie malých dětí, překvapivé je propojování etiky a jejího antiiluzivního poselství s nezvalovským typem vymýšlení.

Posunem v pohádce žánrově determinované postavy k postavě aktivní, stejně tak kontrastnost světa s drogou („Lucinka Halucinka byla kdesi, nebylo to ani na zemi, ani pod zemí, ani ve vzduchu“) a bez drogy („Ze šera vstoupila znovu do sluncem zalitého dne“), podoba „dveří“ mezi oběma světy („Fantastický květ Oldimám!“) vymezuje ovšem recipientovi prostor pro pochopení zákonitosti ve vztahu mezi reálným životem a uměle získanou bezstarostností.

„Carrollovská“ báseň uvozující knihu („Stála tam taková samotinká/ přišla/ z druhé strany zrcadla.“) a psycho-

logicky koncipovaný závěr jsou signály apelativnosti knihy, iniciační podstaty hlavní postavy, přecházející hranice z jednoho světa do druhého a prisma-tem dosavadních zkušeností hledající jejich smysl, propojuje funkční složku díla se zážitkovou, příběh individualizuje a rozšiřuje rozpětí jeho interpretačního zhodnocení.

Změněná perspektiva, již dítě sleduje životní dění a již přizpůsobuje své jednání, se projevuje také tendencí založenou na vstupu věcné informativnosti do uměleckého díla. Pragmatické využití literárnosti k utilitárnímu cíli, k odmítnutí různých druhů dětských závislostí, je zřetelné v trilogii **Ivony Březinové *Holky na vodítku***². Svému cíli podřídila autorka všechny komunikační vrstvy díla: pro realizaci kognitivní linie vyčlenila prostor pro dokumentárně stylizovaný part, deník, interakci s publikem umožnilo nakročení do žánru prózy s dívčí hrdinkou.

Střídáním obou rovin sleduje autorka konfrontační úhly pohledu: individualizací analýzy dívčího selhání zajišťují hrdičiny záznamy, autorský nadhled řeč vypravěče. I když volbou tučnosti písma graficky obě složky oddělila, převládá v obou „dospělý“ aspekt a „dospěle“ formulovaná naléhavost problému („Dokážu přestat, kdy budu chtít,“ tvrdila jsem Metodovi.“ „*Ve skutečnosti už dávno pochopila, že Metod může žít bez ní, bez Alice, ale bez drogy žít nemůže. A tak nežije.*“)

Od zpětně psaného deníku jako terapeutické pomůcky při uzdravování narkomanky Alice, hrdinky druhého dílu trilogie, má čtenář právo očekávat určitou míru psychologizace postavy plynoucí například z myšlenkově hlubších vnitřních monologů.

Dívčín deník je však nanejvýš fiktivním náčrtem možného reálného scéná-

ře a autorské vstupy zůstávají přes upřímnou snahu pouze komentovanou rekonstrukcí prožitého v epizodách, jejichž apelativnost zajišťuje nejspolehlivěji lehce vulgární jazyk a styl („Chybělo málo a nechali by mě tam chcípnout.“; „Sem jsem si to prdla.“; „Ty hnusná feťačko“).

Složitost cesty, již Alice prošla a na jejímž konci úlevně konstatovala, že „je čistá“, je přesvědčivá v etapě prvoplánového čtení: expozice – kdo je to Alice, jak funguje její rodina, co předcházelo „drogovému“ období; kolize – hrdinčiny životní pochybnosti, neporozumění ze strany blízkých lidí, školní problémy; peripetie – snaha vymanit se ze závislosti, rozporuplné vztahy Alice k rodičům, k vrstevníkům; katarze – hrdinčino vyléčení. V náznakové rovině pak zůstává další interpretačně možná cesta: je v otevřenosti líčení ožehavého tématu, v jehož rámci se recipientovi nedostane úlevného rozřešení: „touha po fetu už ve mně bude až do smrti.“

Daniel Hevier využil pro realizaci exempla strategii, jež je vlastní jeho poetice a jež reflektuje dětskou citlivost a obraznost. S ojedinělou naléhavostí a provokativností dokázal věcný obsah spojit s emotivním zážitkem. Hrdinku knihy postavil před svobodnou volbu a reálnému dítěti sdělil, že ve svém jednání není determinované osudem ani okolnostmi.

Knihy Ivony Březinové prošla recenzním řízením lékařů³, především ti ji radostně „vyslali do světa“. Březinová se sice urputně pokouší realizovat autorský nadhled, kolísá od autorské empatie k odstupu od postavy, Alice přesto zůstává pěšákem, s nímž je manipulováno v duchu ušlechtilého poslání a předvídatelného schématu negativního exempla.

Dva představené komunikační koridory dokumentují shodu v reflexi globálně aktuálního problému, nejsou výpovědi o charakteru současného českého a slovenského literárního směřování. Díla obou autorů jsou ovšem v národních literárních kontextech kriticky a čtenářsky pozitivně zhodnocována⁴ a v tomto smyslu oba tituly národní literární kontexty reprezentují.

LITERATURA

- Březinová, I.: *Holky na vodítku. Jmenuji se Alice*. Praha, Albatros, 2002. II. Jozef Gertli Danglár.
- Hevier, D.: *Krajina Agord*. Bratislava, Hevi, 2001. Česky: *Říše Agord*. Praha, 2001. Přel. Josef Brukner. Ilustroval Daniel Hevier.
- Nikolajeva, M.: *The Magic Code. The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children*. Stockholm, Almqvist and Wiksell International, 1988.
- Sliacky, O. – Stanislavová, Z.: *Kontúry slovenskej literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945-2002*. Prešov, Náuka, 2003.

POZNÁMKY

- ¹ Srovnej například: John, R.: *Memento*, 1987; Keuls, Y.: *Matka Davida S. narozeného 3. července 1959*, 1988; Christiane, F.: *My děti ze stanice ZOO*, 1987; Holka, P.: *Normální PAKO*, 1993; Schindlerová, R.: *Petro, co je trip?*, 1997; Thomas, J.: *Jízdenka do Říma*, 2001; Šimulčíková, J.: *Jako na houpačce*, 2001 (u zahraničních autorů je uváděn rok vydání v českém jazyce).
- ² Březinová, I. *Holky na vodítku. Jmenuji se Martina*. 2001. *Jmenuji se Alice*. 2002. *Jmenuji se Ester*. 2002. Všechny díly Praha, Albatros. Ilustroval Jozef Gertli Danglár.
- ³ Mudr. Petr Žižkovský, primář psychiatrického oddělení nemocnice v Ústí nad Labem a další.
- ⁴ Knihy Daniela Heviera *Říše AGORD* byla oceněna českou Zlatou stuhou, trilogie *Holky na vodítku* Ivony Březinové se umísťuje na čestných místech v anketě Suk – Čtete všichni. Recenzní pozornost byla oběma autorům věnována v časopisech *Ladění*, *Tvořivá dramatika* aj.